

บทที่ 2

สิทธิและหน้าที่ของนิติบุคคล

โดยเหตุที่นิติบุคคลเป็นบุคคลประเภทหนึ่งตามกฎหมาย ฉะนั้น นิติบุคคลจึงมีสิทธิและหน้าที่และมีสิ่งประกอบสภาพบุคคล เช่น ชื่อ สัญชาติ และภูมิลำเนาได้อย่างบุคคลธรรมดา อย่างไรก็ตาม นิติบุคคลเป็นเพียงบุคคลที่กฎหมายสมมติขึ้นเพื่อประกอบกิจการอันใดตามวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลนั้น ทั้งเป็นสิ่งที่ไม่มีชีวิตจิตใจอย่างมนุษย์ กฎหมายจึงจำกัดสิทธิและหน้าที่ของนิติบุคคลแยกเป็นสาระสำคัญได้ 2 ประการ คือ

1. สิทธิและหน้าที่ภายในขอบวัตถุประสงค์ และ
2. สิทธิและหน้าที่ซึ่งว่าโดยสภาพจะพึงมีพึงเป็นได้เฉพาะแก่บุคคลธรรมดา

1. สิทธิและหน้าที่ภายในขอบวัตถุประสงค์ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 66 บัญญัติว่า “นิติบุคคลย่อมมีสิทธิและหน้าที่ตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้หรือกฎหมายอื่น ภายในขอบแห่งอำนาจหน้าที่หรือวัตถุประสงค์ที่ได้บัญญัติหรือกำหนดไว้ในกฎหมาย ข้อบังคับ หรือตราสารจัดตั้ง” ความว่า นิติบุคคลที่ได้ระบุไว้ในข้อบังคับหรือตราสารจัดตั้งว่ามีวัตถุประสงค์เพื่อการใด กฎหมายจำกัดให้มีสิทธิและหน้าที่เกี่ยวกับการนั้นเท่านั้นจะทำการอื่นใดนอกขอบวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ไม่ได้ เช่น สมาคมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการกีฬาย่อมไม่มีสิทธิที่จะดำเนินการเกี่ยวกับการศาสนาหรือการเมือง ฯลฯ

2. สิทธิและหน้าที่ซึ่งว่าโดยสภาพจะพึงมีพึงเป็นได้เฉพาะแก่บุคคลธรรมดา ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 67 บัญญัติว่า “ภายใต้บังคับมาตรา 66 นิติบุคคลย่อมมีสิทธิและหน้าที่เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดา เว้นแต่สิทธิและหน้าที่ซึ่งโดยสภาพจะพึงมีพึงเป็นได้เฉพาะแก่บุคคลธรรมดาเท่านั้น” เหตุที่กฎหมายบัญญัติไว้เช่นนี้ก็เพราะเหตุว่า นิติบุคคลเป็นบุคคลที่กฎหมายสมมติขึ้น ไม่มีชีวิตจิตใจ จึงไม่สามารถมีสิทธิและหน้าที่

ซึ่งโดยสภาพจะพึงมีพึงเป็นได้เฉพาะแก่บุคคลธรรมดา เช่น ไม่อาจที่จะทำการสมรส ไม่มีหน้าที่รับราชการทหาร ไม่มีสิทธิทางการเมือง ฯลฯ

ข้อจำกัดสิทธิและหน้าที่ของนิติบุคคลระบุไว้ในมาตรา 66 และมาตรา 67 ดังกล่าวนี้นี้จะเห็นได้ว่า สิทธิและหน้าที่ของนิติบุคคลนั้นนอกจากจะถูกจำกัดมิให้มีสิทธิและหน้าที่ซึ่งโดยสภาพจะพึงมีพึงเป็นได้เฉพาะแก่บุคคลธรรมดาแล้ว ยังถูกจำกัดให้อยู่ภายในขอบเขตแห่งวัตถุประสงค์ของตนด้วย เช่น สมาคมแปลมีวัตถุประสงค์ส่งเสริมการเล่นกีฬาจะมาทำการส่งเสริมการเล่นดนตรีหาได้ไม่

สำหรับวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลนั้น เราอาจทราบได้จาก ข้อบังคับหรือตราสารจัดตั้งนิติบุคคล หรือที่มีบัญญัติไว้ในกฎหมายที่ตั้งนิติบุคคลขึ้นโดยเฉพาะ เช่น ตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2495 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัยไว้ว่า “มีหน้าที่จัดการศึกษา และค้นคว้าในศาสตร์ต่าง ๆ โดยมุ่งส่งเสริมวิชาการชั้นสูง และวัฒนธรรมแห่งชาติ” หรือ เช่น เรื่องมิชซังโรมันคาทอลิกตามพระราชบัญญัติว่าด้วยลักษณะฐานะของวัดบาทหลวงโรมันคาทอลิก ได้กำหนดให้สิทธิแก่มิชซังโรมันคาทอลิกถือกรรมสิทธิ์ในที่ดินได้ภายในวงเขตที่บังคับไว้เท่านั้น หรือ เช่น วัดอาจมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินได้ตามที่เรียกกันว่าที่ธรณีสงฆ์ แต่วัดจะโอนกรรมสิทธิ์ที่นั้นไปไม่ได้ เพราะที่ธรณีสงฆ์ได้มีกฎหมายบัญญัติไว้โดยเฉพาะห้ามโอน

จากที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า สิทธิและหน้าที่ของนิติบุคคลได้ถูกกฎหมายจำกัด ไว้ให้ไม่เหมือนบุคคลธรรมดา ซึ่งสามารถมีสิทธิและหน้าที่ได้กว้างขวางกว่า

คำพิพากษาฎีกาที่ 2-3/2474 ผู้จัดการห้างหุ้นส่วนสามัญไม่จดทะเบียน ที่ทำการค้า นอกวัตถุประสงค์ของห้าง เมื่อไม่ปรากฏว่าได้ทำไปในฐานะเป็นตัวแทนของผู้เป็นหุ้นส่วนอื่น ๆ หรือไม่ปรากฏว่าผู้เป็นหุ้นส่วนอื่นมีส่วนได้เสียด้วยในกิจการนั้นแล้ว ผู้เป็นหุ้นส่วนอื่นนั้นก็ไม่ต้องรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอกด้วย

ข้อสังเกต ถ้าห้างหุ้นส่วนนั้นได้จดทะเบียนแล้ว กฎหมายถือว่าข้อความที่จดทะเบียนเป็นอันรู้แก่บุคคลทั่วไป ฉะนั้น เมื่อหุ้นส่วนผู้จัดการได้กระทำนอกเหนือขอบเขตวัตถุประสงค์ของห้าง ก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลภายนอกขึ้น ผู้เป็นหุ้นส่วนก็ไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบ

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 418/2479 คณะกรรมการจังหวัดตามพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบการบริหารแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2476 มีอำนาจและหน้าที่ในทางบริหารราชการแผ่นดินทั่วไป สิทธิของคณะกรรมการจังหวัดจะมีได้ก็แต่ภายในขอบวัตถุประสงค์นี้เท่านั้น หากมีอำนาจจัดการทรัพย์สินหรือกิจการส่วนตัวของผู้หนึ่งผู้ใดไม่ ผู้ใดจะร้องขอตั้งคณะกรรมการจังหวัดในฐานะนิติบุคคลเป็นผู้แทนโดยชอบธรรมของผู้เยาว์ไม่ได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 534/2480 ผู้เป็นหุ้นส่วน 2 คน ไปทำสัญญาเช่าเรือเข้ามาเพื่อการค้าของห้างหุ้นส่วน ผู้เป็นหุ้นส่วนอื่นก็ต้องรับผิดชอบตามสัญญาเช่านั้นด้วย ถึงแม้จะมีได้ทำหนังสือมอบอำนาจให้ไปเช่าก็ดี

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 288/2488 การที่ผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งกู้เงินเข้ามาใช้ในกิจการค้าขายของห้างหุ้นส่วน ผู้เป็นหุ้นส่วนทุกคนย่อมมีความผูกพันในกิจการนั้น ๆ เมื่อศาลพิพากษาให้ผู้เป็นหุ้นส่วนคนหนึ่งรับผิดชอบในหนี้สินของห้างหุ้นส่วนแล้ว เจ้าหนี้ตามคำพิพากษาย่อมมีอำนาจยึดทรัพย์ที่เป็นของหุ้นส่วนได้ผู้เป็นหุ้นส่วนอื่นจะไม่ยอมให้ยึดส่วนของตนไม่ได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 33/2502 เจ้าหน้าที่ขององค์การ ทำเอกสารยืมเงินขององค์การ ไปใช้ในกิจการขององค์การ ดังนี้ไม่ได้ทำในฐานะผู้ยืม ถ้าใช้เงินไปในกิจการของ องค์การ เจ้าหน้าที่ผู้นั้นไม่ต้องรับผิดชอบเงิน ถ้าทำนอกเหนือหน้าที่ต้องรับผิดชอบเงินนั้น

คำพิพากษาฎีกาที่ 2211/2514 มัสยิดซึ่งได้จดทะเบียนนิติบุคคลแล้วนั้น เมื่อ กรรมการมัสยิด ซึ่งกฎหมายบัญญัติให้มีหน้าที่จัดการทรัพย์สินของมัสยิด ได้ลงมติให้ ดำเนินคดีกับจำเลยซึ่งอยู่ในที่ดินของมัสยิด เจ้าหน้าที่บริหารของมัสยิดได้แก่ อิหม่ามคอยเต็บ และปีหลันก็ยอมดำเนินการแต่งตั้งทนายความให้ฟ้องคดีในนามของมัสยิดได้